Dr. Prohászka Ottokár

SZÉKESFEHÉRVÁRI PÜSPÖK

FŐPÁSZTORI SZÓZATA

AZ 1916. ÉVI NAGYBŐJTRE.

SZÉKESFEHERVÁR.
NYOMATOTT AZ EGYHÁZMEGYEI KÖNYVNYOMDÁBAN
1916.

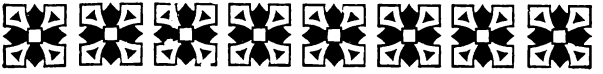

Krisztusban kedves hiveim!

Sohasem szorultunk annyira vigaszra s lelki erősitésre mint a nagy-halál e hősies, de keserves éveiben. Mert került ugyan gondból s bánatból máskor is; megvolt máskor is minden napnak a maga terhe s minden évnek a maga keresztje; máskor is foszlott szét sok remény s elvesztettünk drága lelkeket, kik után sokáig sirt szivünk: de mi ez mind ez éveknek veszteségeivel, aggodalmaival s áldozataival szemben? Azok csak keserü cseppek voltak, mig ezek mély keservek tengereiként szakadtak ránk, — azoktól fölsóhajtott lelkünk, mig ezek a fájdalom vihar-

ját keltik föl bennünk. Hányan hagytak itt s mentek el ez idén a halálba, kiknek nem kellett volna meghalniok, — hány sir hantolódott fel idejekorán, melynek nem kellett volna megnyilnia?! Az öldöklő angyal végig ment városon, falun, tanyán s alig került el egy-egy házat, melynek az áldozat véres pecsétjével meg nem jelölte volna kapufáját s nyomában azután e vérpiros angyalnak elmentek s kiszakadtak milliók s maradtunk hátra mi, sötétséggel lelkünkben s keserüséggel szivünkben. Ha magunk elé nézünk, látjuk a gondok s küzdelmek utját, mely szintén elmulásba s végbe v. i. abba a közös örvénybe visz, melyen át nincsen hid; ha pedig magunk körül nézünk szét, akkor egy letarolt, esztelen s kegyetlen világon ütközik végig tekintetünk, hol szivek tépődnek, hol ellentmondás az élet, hazugság a sok szép szó s az igazi nagy való-

ság pedig a nagy nyomoruság. Itt ebben a mi világunkban azt mondogatták nekünk, hogy az ember a teremtés virága; mi pedig inkább azt tapasztaljuk, hogy nem a virága, hanem inkább a tövise, — azt is mondták, hogy az ember a teremtés koronája; nekünk pedig inkább ugy látszik, hogy nem koronája, hanem inkább öntudatra ébredt szégyene! Mondták azt is, hogy a haladás s finomodás utjain jár; mi pedig azt láttuk, hogy barbár, barbár tetőtől talpig, utolsó porcikájáig; azt is mondták, hogy egyenlőség, szabadság s testvériség az uj törvénye, mi pedig azt látjuk, hogy veszett állat nem pusztit ugy akár fajbeliei, akár idegenek közt mint az ember, az állitólagos testvériség hordozója s hogy nemcsak hogy nem felejtett el ölni és gyilkolni, hanem ellenkezőleg jobban megtanulta ez ördögi mesterséget.

Sőt ugy vagyunk vele, hogy nemcsak a világ ellen lázad érzésünk, hac nem nehéz a szivünk az isteni gondviselésre is s ha nem is lázadunk, de igazán nem értjük mindezt, ami körülöttünk folyik, — nem értjük azt, hogy miért mindez a sok baj, — ez a sok veszteség és kin, — ez a sok nyomoruság és gyász? Igy aztán a világ mint rémes rejtély áll elénk, melynek rögzitésétől megmerevül lelkünk; a halál pedig mint végtelenbe elnyuló kérdőjel, mely karóba húz szivet és érzést. Ah, igen, k. h. máskor karóba húztak embereket s az nagy kegyetlenség volt, melyből szerencsénkre már kiemelkedtünk; de a szivek s lelkek most is karóba húzatnak! Hány szülő, hány hitves, hány özvegy és árva szive szenved igy?!

„Vigasztalásért esdek — irja az egyik, — háboru sujtotta vagyok én is, egy a

milliók közül s mégis ugy érzem, hogy nincs hozzám hasonló sorsu, nincs oly szerencsétlen egy sem. Férjemet, két kis gyermekem atyját vesztettem el néhány évi házasság után. Most már négy hónapja elmult, hogy tudom, hogy elveszett s mégis egyre keservesebb s nehezebb lesz az életem, mert nincs egy vigasztaló pont, hol megpihenhetnék legalább egy pillanatra. Tele volt ez a néhány év betegséggel, gonddal s aggodalommal, de mindent szivesen elviselnék, csak együtt lehetnénk. Mit nem tennék, mit nem türnék ezért? Most tudnám szorgalommal, megértéssel s türelemmel paradicsommá átváltoztatni életünket, — most, mikor már nem lehet. Szivszaggató érzés vesz erőt rajtam, valahányszor két gyermekemre tekintek, mert ilyenkor tudom és érzem azt, amit jó apjuk érzett, mikor itt hagyta őket örökre s érzem azt is, hogy kit s mit

vesztettek el a gyermekek. Szépen fejlődnek, de azért mondhatom, hogy gyermekeimben valahogyan épp oly nagy a bánatom mint örömöm, mikor elgondolom, hogy édes atyjuk nincs, kinek örömére válhatnának. — Nem tudok, nem birok belenyugodni; erre a legrosszabbra még sem készültem el. Mindig csak reméltem, hogy visszajön, ha féllábbal, félkarral, egy szemmel is, de hogy csak visszajön. De hát nem jön az már vissza! Megérteni ezt sose fogom, de imádkozzék értem, hogy éltessen a remény, hogy a másik világon megint összekerülünk s a feltámadás után megkapjuk azt a boldogságot, a melytől most megfosztattunk, — lehet, hogy azért, hogy azt jobban megérdemeljük."

Egy másik szegény özvegy igy ir: „Összetört szivvel s hitében megrendült lélekkel futok s keresek valakit, aki en-

gem Istenhez visszavezessen. Sehol a világon fájdalom és bú nem tört meg anyát ugy mint engem. Ezelőtt három évvel elvesztettem 19 éves szép leányomat. Meghalt s feketére festette be előttem halálával az egész világot. Egy éve, hogy meghalt az uram s özvegyen maradtam. Volt azonban még akkor, ami föntartotta bennem a hitet s a reményt s a nehéz életet, az volt az én egyetlen fiam, ki e veszteségeimet szeretettel pótolta. Azonban ezt is megirigyelte tőlem a kegyetlen sors s a harctérre vitte ki, ahol elpusztitották husz éves fiamat, az én édes gyermekemet. Csak roncsolt testét kaptam vissza. A lelke elment. Mit vétett, hogy el kellett mennie s mit vétettem én, a szerencsétlen anya ? S minek éljek én, kinek kitépték a szivét — s jaj — megrenditették hitét ? ! Ha gyónni megyek, akkor is csak azt mondom, hogy ezt nem érde-

meltem, — hogy olyat nem vétettem, — hogy egész életemben vallásos s Istenszerető voltam, miért bünhődöm tehát enynyire ? ! Vigasztalja hát meg szomoru lelkemet s csak azt az egyet értesse meg velem, hogy hát van-e ott túl viszontlátás, — él-e a fiam s találkozom-e majd vele ?"

Igy irnak s igy sirnak s azok is, kik nem irnak s kik már nem sirnak, mert kiapadt a könnyeik forrása, azok is mind igy szenvednek. Mindnyájan erőt s enyhülést keresnek, — mindnyájan világosság után néznek a nagy feketeségben, — vigaszt várnak keserveik kiédesitésére s lendülő lökést s bizó lelket kérnek elcsigázott, elgyötört életüknek.

Mennyire értem k. h. e keservet s tisztelem a fájdalmat ; azért mégis azt hiszem, hogy a sötétség nem teljes, hanem hogy abban is fények járnak s hogy a

keserüség nem a halál keserve, hanem abban is a hivő, bizó lélek számára a vigasznak tej- és méz cseppjei rejlenek ; csak akadjunk rájuk. E célból szükséges, hogy ne legyünk egyoldaluak s ne nézzük a dolgokat elfogult szemmel. Aki elfogult, legyen bár a legnemesebb fájdalomtól is az, az nem láthat tisztán, az nem látja az igazságot s valóságot. Pedig csak ami igaz, az érdemli meg érdeklődésünket, — ami pedig nem igaz, ami csak látszat és káprázat, azt ki kell dörgölnünk eszünkből mint a hogy kidörgöljük szemünkből a pókhálószálat. Igy kell eljárnom fájdalmamban s szomoruságomban is. Mikor ugyanis az élet nagy megpróbáltatásai érnek, akkor nècsak azt kérdezzem, hogy mikép is engedhette rám mindezt az Isten s hogy miért vette el tőlem azt, aki a legédesebb volt nekem s hogy miért oltotta ki a szemem fényét s

lelkem örömeinek mécsét, vagyis necsak azt kérdezzem, hogy miért tette ő ezt ; hanem keservemben is az isteni Fölség elé állva, kérdezzem sz. Pállal : „Uram mit akarsz, hogy én tegyek ?“ Ő is megrenditve, lováról a porba sujtva s megvakulva kérdezte ezt ; én is ezt kérdezem. Mit akarsz tőlem szegény hitvestől, kit özveggyé tettél, — mit akarsz tőlem, vénhedő szülőtől, kit fiától megfosztottál, mit akarsz a gyámoltalan árvától, a busuló apától, anyától, testvértől, rokontól ? Mit akarsz ? Te fiat, férjet adtál nekem s szent kötelességeket oltottál vele szemben szivembe s én iparkodtam azokat teljesiteni s parancsod szerint szeretetben s békében élni ; de ugyancsak te megint elvetted fiamat, férjemet, gyámolitómat, — kioltottad napvilágomat s porba sujtottál, mit akarsz hát most tőlem, Uram ? Ezt most éppugy kell tőled kérdeznem

mintahogy azt kérdeztem, mikor b oldog voltam. Mert én ugyan most feldult s boldogtalan vagyok, de Te most is Uram vagy! De mennyire vagy az, élet és halál Ura ! Tied az élet s tied a lélek mindig, a halálban is ! Tudom, hogy az apostol szerint „közülünk senki sem él magamagának és senki sem hal meg magamagának : mivel ha élünk, az Urnak élünk, ha pedig meghalunk, az Urnak halunk meg ; tehát akár élünk, akár halunk az Uréi vagyunk. (Rom. 14, 7.) Igen, ezt tudom ; tudom, hogy neked élek én is, fiam is, férjem is s neked is halok én s halnak ők, neked, neked s csak azután s másodsorban nekem, magamnak.Tied vagyok magam s csak azután az enyém s tieid a fiam s a férjem, anyám és atyám s csak azután a maguké s végre enyéim is. Az enyéim ugy, a hogy akarod s addig, mig akarod s megengeded, de a tiéid ők mindenütt s mindig s ugy örülök

annak, hogy a tiéid ők s egy percig sem akarnám, hogy ugy legyenek az enyéim, hogy tiéidnek lenni megszünjenek.

Ha tehát Te vagy az Ur, az a nagy Ur, vajjon pörre szálljak-e veled? S ha igazán a tieid ők, vajjon óvást emeljek-e s kivegyem a kezedből őket! Isten ments, ezt nem akarom! Tehát sem pörbe nem szállok, sem óvást nem emelek, de a sötétben leülök, kezeimet térdeimen összekulcsolom s azt mondom magamnak: ez a sötétség is az Urtól van, ezt a keserüséget is szeretete nyujtja! Ülök csendben s imádkozom s nézem a sötétséget s addig nézem, mig a sötétségből egy végtelen nagy fekete szemet nem nézek ki magamnak, melyből azonban szeretet néz reám. Szeretet . . . . . fekete, sötét szemből? Miért nem? hisz fekete szemből is szeretet nézhet ki, — a fekete szem mögött is atyai lélek rejtőzhetik s én biz-

tosan tudom, hogy az rejtőzik ott! S ez a fekete, atyai szem rajtam függ s várja tőlem, hogy én a sötétségben is hű legyek hozzá s hogy nehézségek közt is megtegyem kötelességemet. A kötelesség pedig most az, hogy ne legyek kislelkű s ne bizalmatlan, — hogy ne legyek házsártos és zsémbes, — hogy ne legyek rongyos, koldus lélek, aki folyton csak a markát nyujtja s kapni akar, hanem hogy legyek lélek, aki adni is tud. S ugyan mit adjak én szegény, megviselt ember? Mit adjak, ki oly gyöngének s oly ágrólszakadtnak érzem magam?! Adjam oda a nagy Urnak az akaratomat, a készségemet, a lelkemet; élesszem föl magamban azt az érzületet, mellyel elmondhassam, hogy „az Ur adta, az Ur elvette; legyen áldott az ő neve!“

Aki igy érez, az fölényesen s fölségesen él és érez, ugy érez, ahogyan azt Krisztus akarja tőlünk. Aki igy érez, an-

nak eszményiséggel telik meg a lelke s ha könny gyülik is szemébe, de az érzelme gyöngy. Aki igy érez, az oly magasra emelkedett, hogy nincs a világon trón és polc, nincs méltóság s kitünőség, melyet összehasonlitani lehetne vele s ha maga köré néz, Krisztust látja oldalánál állni s látja széles körben megnyilni maga előtt a szellemi világ hegyvidékét, a szentek millióit. Aki igy érez, az meleg, való életet adott a legragyogóbb eszményeknek s annak a lelke a sötétségből kimered éteri fényekbe.

De hát k. h. minderre rá kell eszmélnünk s torlódó érzelmeink fenekére kell hatolnunk s ott mélyen lent, a fenéken rá fogunk akadni kincses voltunkra, a magát megadó s Isten sz. akaratán megnyugvó léleknek páratlan értékére. Az embert ugyanis nagyhamar elboritja egy-egy gyászos érzés s olyankor aztán nem lát, nem

hall s nem veszi észre azt, ami az ő tulajdonképeni értéke és kincse s mindegy neki akár jó, akár rosz érzés, akár öröm akár gyász váltakozzék fölötte. Mikor úgy átvetődik rajtunk az élet oceánjának egy-egy keserü s erőszakos hulláma, szinte beletántorodunk s ugy látszik nekünk, hogy elmosta a világunkat, hitünket is, reményünket is mindenestül; de azután azt látjuk, hogy a hullám bizony csak hullám, mely jön s megy, mely elsiklik fölöttünk, mint a patak vize a fenék sima kövein. Elfolyik fölöttünk is a fájdalom s a gyász keserü özöne s nem mossa el sem a lélek fenekét, sem a partjait, még kevésbbé mossa el az eget fölöttünk. — Az én fenékalapom, az én partom s sziklaváram, az én fölséges menyországom ő, az én Uram s Istenem s hozzá ragaszkodom s tőle el nem szakadok s nem szakadok el most sem, mert bár fekete a sze-

me, de atyai a tekintete s bár keserü az élet hulláma, de gyorsan elsiet fölöttem, el az elmulásba; mialatt a szivem erős, bátor, hivő s bizó s azt suttogja egyre: „Veled, Uram, állok, veled megyek s küzdök, veled sirok s örülök s ha a világ le is foszlik rólam, de Te el nem hagysz és én nem hagylak el Téged." Hogyan is mondta Sz. Pál? „Ki szakaszt el tehát minket Krisztus szeretetétől? háboruság-e? szorongatás, éhség, mezitelenség-e? veszedelem, üldözés, fegyver-e? Mindezeken győzedelmeskedünk az által, ki szeretett minket. Mert bizonyos vagyok, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem jövendőségek, sem magasság. sem mélység el nem szakaszthat minket az Isten szeretetétől, mely a mi Urunk Jézus Krisztusban vagyon." (Rom. 8. 35.)

Ezt mondogatom magamban én is s megfogom az Isten kezét s el nem eresz-

tem azt többé. A sötétben is, lelkem nagy, mély gyászában is Uramhoz állok s tudom, hogy itt van a helyem. Itt a helyem a nagy hitben, a hervadhatatlan reményben s a föltétlen kötelességteljesitésben éltem utolsó pillanatáig! *Ezen az uton akarok járni, már csak azért is, mert hiszen a nagy, áldozatos szeretetnek s a föltétlen kötelességteljesitésnek utján ment el az is tőlem, akit ugy siratok és úgy megsóhajtok.* Ezen az uton ment jó fiam, jó férjem, ezen ment barátom s testvérem; ezen mentek ezek akkor, mikor életüket adták értünk, népükért s hazájukért. Ezen mentek, mikor hivek voltak Istenükhöz s zászlójukhoz mind halálig. Ha kivonták volna magukat e nagy, tiszteletreméltó kötelességek alól, — ha gyáván megfutottak volna, akkor most még élnének; de élnének titkos szégyenérzettel lelkükben; enyéim volnának, de magam sem becsül-

hetném úgy őket, mint ahogy szeretném. Hál' Istennek nem igy tettek; becsületükön sebet nem ejtettek, csak szerető szivemen! Isten akarata ellen nem tettek, — bár reám keservet hoztak. De hát ezt el kell viselnem s nekem is az ő utjukra, a hősies odaadás s megadás utjára lépnem. Ők meghozták nagy áldozatukat; csak akkor mehetek utánuk, ha én is meghozom az én áldozatomat. Illenék-e az, hogy az apa, a férj, a fiu hősi halált szenved, mialatt otthon a szülő a feleség elhagyja magát, elátkozza a napot, melyen született, — el a hazát, a létet s káromkodásra s zugolódásra fakad?! Ah, Istenem, mily győzelem volna az ott, melyet elesett férjem v. fiam vivott ki s mily szégyenteljes vereség volna az itthon, ha zugolódva s elsötétedve roskadnék össze! Azok, akiket ugy siratunk, a dicsőség tüzoszlopait gyujtották ki, mi meg kioltanók a bizalom fé-

nyeit ? Ők ugy küzdöttek, hogy győztek, mi meg úgy töpörödnénk össze, hogy végleg letörnénk ? Ah, nem, nem lesz az igy ; hanem úgy lesz, hogy együtt megyünk s egymáséi leszünk ezentul is, tehát egymáshoz érdemesekké is !

Ilyen-e a ti lelkületek K. H. ? Érzitek-e, hogy azoké vagytok, kik hősök ? Érzitek-e, hogy hozzájuk méltó a fájdalmatok, a gyászotok ? Elesett hősökhöz csak hősies gyászolók illenek ! Emeljétek hát föl szemeiteket s nézzetek elesett férjetek, elesett fiatok lelkének szemébe ! Ő rátok néz, — azt nézi, hogy milyen a lelkületetek, — azt nézi, hogy kislelküek vagy nemesek s áldozatkészek vagytok-e ? Azt nézi, hogy milyen a lelketek, vajjon torz és sötét, vagy ha bánatos is, de megnyugodott és szelid ? S ha azt látja, hogy fájdalmatokban eltorzultatok és elsötétültetek, — ha azt látja, hogy Istennel pörbe száll-

tatok s kétségbe estetek, — ha látja, hogy csunya, mérges s gyülölséges a tekintetetek s földult a lelki ábrázatotok: akkor elszomorodik, mintha azt mondaná: „hát édes anyám, édes feleségem s árvám, hát ily szegényes s nyomoruságos emléket őriztek ti számomra? hát ily csunya lelkület keretébe foglaljátok képemet s nevemet káromkodással, zugolódással s keserü kifakadással elegyititek? Ime, én meghaltam kötelességet teljesitve s lelkemnek szárnya nőtt, ti pedig mintha csak vakandokokká lettetek volna, földet, sarat turtok! Nekem a nagy szeretet hevétől fölragyogott a szemem, nektek pedig a mulandóság porától gyuladásos s vérrel elöntött a szemetek; hát igy tekintetek föl hozzám?!“

Ime, K. H. élénken érezzük kedves halottjaink szemrehányását, mely akkor érne minket, ha csak világias érzésekkel

gondolnánk rájuk s nem a hit és szeretet szárnyán emelkednénk föl hozzájuk. Azonban, távol legyen tőlünk minden ily kislelkü gondolat és érzés! Ellenkezőleg azt mondom, hogy becsületére s igaz örömére akarunk válni elesettjeinknek gyászunkkal s bánkódó szeretetünkkel is. — Az elesett katona, ha jó fiu volt, hát örömére is szolgált édes anyjának s az elesett férj, ha illett a nejéhez, feleségének élettársa s vigasza volt. Mikor erre gondolunk, sok anyának s özvegynek kicsordul a könnye s el-elmereng régi boldogságán, melyben része volt, az anyának délceg fiában, az özvegynek derék férjében. Azonban megforditva is legyen s kell lennie! Kell, hogy az elesett fiu, férj vagy apa lelkének is öröme s vigasza legyen bánkódó anyjában, feleségében vagy gyermekében. Ez az örömük pedig nem lesz, ha mód nélkül, *ha remény nélkül siratjuk s gyá-*

szoljuk őket, — ha csak fajveszékelünk, ahelyett, hogy áldozatos valójukhoz emelkednénk! Ők most már egy más világban, fénynél s világosságnál finomabb elemben, Istenben élnek; ők már kikerültek a gyönge érzések sekélyes vizeiből s sártavaiból; ők már az érzés s indulat lelki stilusához szoktak s azokban a nagy kilengésekben élnek, melyek alatt föld és csillagok mint porszemek usznak s ütköznek: de éppen azért ők rajtunk is a krisztusi érzés fölényes vonásait szeretnék látni, — azt szeretnék, ha mi is hitben látnók meg a világot, az életet s a halált, — azt szeretnék, ha mi is ugy szeretnénk mint a hogy ők szeretnek s ha ugy imádnók az isteni végzést mint ahogy ők nyugosznak meg benne! Igen, k. h. próbáljuk ezt meg; nyugodjunk meg velük! Kérdezzétek magatoktól: Mit akar a férjem, „a lelkem,“ most tőlem? Mit akar a fiam, „a lelkem,“

most tőlem? Mit akar édesapám, „a lelkem," most tőlem? Meglehet, hogy itt a földön néha nem is értettük egymást ugy mintahogy szerettük volna; meglehet, hogy nem egyeztek jól természeteink s szétágaztak nézeteink, úgy hogy bizony kölcsönösen sokat rontottunk is életünkön, de most már elváltoztak ők is s megtisztult a mi életnézetünk is s nem terhére, hanem örömére szeretnénk egymásnak válni. Azért hát kérdezze mindenegyes közülünk, hogy mit is akar hát „a lelkem" tőlem? S a felelet az lesz, hogy jót akar tőlem. Ha édes anyja s édes apja vagyok, azt akarja tőlem, hogy legyek jó neki ezentul is s gondozzam szeretettel lelkét, hogy imádkozzam érte, mutassam be a szentmiseáldozatot érte s hogy ami földi jót nem tehetek már vele, azt tegyem meg másokkal, kiket a szeretet fűz hozzám. — Ha felesége vagyok s

gyermekeim vannak, akkor bizonyára azt akarja tőlem, hogy jól neveljem azokat s örüljek nekik. Elgondolom, hogy hiszen nem maradtam én voltakép egyedül s gyermekeimben birom édes apjukat, férjemet. Föl akarom tehát nevelni őket; akarom, hogy fiaimból apjuk méltó utódjai, jó keresztények, jó hazafiak s leányaimból derék jó leányok s keresztény nők legyenek. Ha gyermekeimre tekintek, valamiképen édes atyjukat látom bennük; ők azok, kik első nehéz, magányos éveimbe a szeretet meleg varázsát viszik bele vigaszul. Napjaim csak most oly feketék, később nem lesznek olyanok; sőt, gondolom, hogy később minden uj nap uj örömöt jelent nekem, mikor majd jobban fejlik a gyermek s mikor szeretete szinesebb s ragaszkodása és hűsége szorgalmában, iskolai iparkodásában gyakorlatibb s viszonzóbb lesz!

Keveset nyujthat az élet már annak, aki boldogsága szép világát elvesztette, de a komoly munka gyermekeik nevelése s családja föntartása körül fakaszt még itt-ott egy kedves örömöt az ilyennek is, fakaszt virágot a feldult élet mezején. S ezt akarjuk mi tenni, — mi élni s dolgozni akarunk ; élni s dolgozni ugy, mintahogy éltek s dolgoztak azok, kiket gyászolunk, t. i. áldozatosan. Férjeikért dolgozzanak az özvegyek édes gyermekeik boldogitása által, — hazájukért hozzanak áldozatot a nők elárvult családjuk gondozása körül meghozott áldozataikban. Dolgozzanak s találjanak a munkában valamiféle kárpótlást a kipótolhatatlanért, találjanak valamiféle értékes tartalmat magányos, elhervadt életük számára. Érezzék át — s ez vigasztalja meg őket, — hogy szüksége van rájuk családnak s hazának egyaránt ; igy azután nem haldoklás, de élet s eleve-

nités lesz sorsuk. Ha pedig tényleg egészen magamra maradtam, férj s gyermek nélkül, akkor is fel-felvetem a kérdést, hogy mit akar tőlem ő, ő, „a lelkem“ ? Bizonyára azt akarja, hogy még igy is, ahogy vagyok, kétségbe ne essem s el ne keseredjem. Gondolok arra, hogy mit adott nekem benne az Isten s hálás vagyok érte. Hálás vagyok minden évért, minden napért, mit vele együtt élhettem, minden percért, amikor őt magaménak mondhattam. Jó lett volna, ha még életben marad s ha nálam marad ; de ha elment s Isten utjain ment, oda is imám kiséri s én nem hivom őt vissza. Enyém lesz ő ott is, mert a szeretet örök s kapcsai nem szakadnak szét soha ; enyém lesz ő ott is s egyszer majd megint találkozunk s ismét együtt leszünk s el nem szakadunk többé soha.

S ez az, ami mindnyájunkat, bárkik

legyünk s bármennyit is vesztettünk, a legjobban megvigasztal : *van örök élet s a lelkek élnek, — van boldog örök élet azok számára, kik Isten kegyelmében haltak meg, s én remélem, hogy az én drága elköltözöttem is kegyelemben halt meg s igy tért Istenéhez.* Ez az, amiről a szentirás mondja, „hogy azok számára, kik Istenfélelemmel haltak meg, nagy kegyelem van eltéve.“ (II. Makk. 12,. 45.)

Ez a nagy kegyelem az örök élet ! Nagy kegyelem az nekem is, ha hiszem s ha erősen hiszem, hogy az, akit siratok, az voltaképen él ! „Él“, . . . mily büvös szó ez nekem, mily isteni hir, — a legédesebb evangelium, melytől lázasan fölsikolt az elgyötört sziv s nem tud vele betelni s azért ismételgeti : „él, él . . meghalt, de él.“

Pedig ezt a nagy vigaszt nyujtja nekünk a hit, melynek egyáltalában nincs ér-

telme halhatatlan lélek s örök élet nélkül. A szentirás mondja: „az igazak lelkei Isten kezében vannak s nem éri őket a halál gyötrelme." (Bölcs. 3. l.) Tehát Isten kezében; abban a kézben, mely elhat a földtől az égig s életen halálon át a végtelenségbe. Ez a kéz kaszál itt a földön a halál kaszájával, de ez a kéz marokszedő is, mely csürbe gyüjti az élet magvait, — ez a kéz olt földi életet, de ad örök életet. Ez a kéz teremtette meg ezt a világot, de előkészitette a jövendőség számára azt a másikat is; ez a kéz hozott ide minket s visz majd el innen; szóval ez a kéz folytatja a maga művét az élet határain tul is. Azért aztán a sz. iró igy folytatja; „az esztelenek szemeiben meghalni látszanak, . . . ők pedig békességben vannak s reményük halhatatlansággal teljes" (Bölcs. 3. 2.), vagyis a halál is látszat, hol nem minden ugy

van mintahogy látszik ; mert végnek látszik, de folytatása van benne az életnek.

Tehát az én holtjaim élnek, élnek . . . mondja ezt minden gyászoló sokszor magának. Ezt azért kell folyton ismételgetnünk, mert mi inkább ugy érezzünk, hogy csak az él igazán, aki itt miköztünk él, hogy tehát ez a földi, napsugaras élet az igazi élet. Érzéseink szerint ugyanis mi pogányok vagyunk s azokhoz a régi görögökhöz hasonlitunk, kik azt gondolták, hogy a lelkek csak árnyak s hogy a valóságos élet csak itt a földön van. A sz. irás ezzel szemben árnyékvilágnak hivja ezt a földi életet, mely tünékeny s mulandó s melyet bár nagyra kell becsülnünk, de ha igazán a szó teljes értelmében emberek s keresztények vagyunk, akkor tudnunk kell azt nagylelküen odaadni, tudnunk kell arról nagyobb célokért bármikor lemondani. A földi élet nem vég-

leges érték, azt oda kell tudni adni magasabb s felsőbb célokért. Ezt az odaadást kivánja a lélek s annak örök, eszményi érdeke. Ez az érdek isteni és örök s a lélek is halhatatlan és örök; tehát egymáshoz valók. Igy mondhatjuk el azután magunkról mindakettőt, azt is, *hogy por hamu, semmi vagyunk s azt is lélek, élet s örök érték vagyunk.* Por, sár az ember, de a lélek gyémántszilánkja villog benne; — hamu, kialvó láng az ember, de a hamu alatt a szellem isteni szikrája izzik; — semmiség, szürkeség s gyöngeség vagyunk, de egy végtelen lekötött érték lappang az emberi lét igénytelenségében, az örök élet. Minden ember lélek s isteni érték; nem a földi élete az, az csak fü a kasza alatt, de a földöntuli élete. Ez a halhatatlan lélek sejt, vágyik, feszül, küzd s imádkozik bennünk s keresi a helyét. S ugyan mi az ő helye s hol ta-

lálja azt föl? Az ő helye a jóság, az a több s nagyobb jó, az a folyton jobb, az a végtelen jó! — Keresi a helyét! Mi az ő helye s hol találja azt föl? Az ő helye a több igazság, a több-világosság, a minden-világosság, az Istenlátás! Keresi a helyét, a maga városát s hol legyen ez a város? Az apostol mondja: „nincs itt maradandó városunk, hanem a jövendőt keressük.“ (Zsid. 13. 14.) Ez a mostani városunk csak sátor, nem pedig maradandó város. Az igazi, maradandó város az az Isten városa, melybe a halál után bevonulni kivánkozunk.

Mikor érzem mindezt jobban, szinte azt mondanám, megdöbbentőbben mint éppen most, mikor minden pusztul s vész körülöttem, mikor a fiatal életek millió-számra vesznek s az élet hiuságán végig villámlik a belátás, hogy nincs itt maradandó városunk s hogy következőleg esz-

ményeimmel, értékeimmel, igényeimmel más partok felé kell hajóznom ? Most, mikor úgy pusztul az élet, málik szét a remény s hervad a szépség, — most, mikor nyilt tömegsirok fölött a halál fagyában meggémberedett nemzedékek ülnek s vesztett reményeik s kincseik öntudata mint kin és fájdalom tölti el lelküket, — most érzem csak igazán, hogy ez a földrengéses világ nem az én hazám s hogy mikor annak számüzöttjévé leszek, akkor igaz otthonom felé tartok. — Most, mikor lépten-nyomon tapasztalom, hogy mint szakadnak szét ideiglenes kötelékeink, melyeket vér, rokonság s földi érdekek fűznek, — mikor látom, hogy a legpuhább fészket is, melyet mátkapárok első szerelme rakott, mint szedi szét a halál szele : akkor villámlik át lelkemen a belátás, hogy nekem egy más világra trónkövetelő igényeim vannak, — hogy nekem e pusz-

tulással s elmulással szemben egy más világgal érintkezéseim s kapcsolataim vannak s hogy arra felé tart sejtelmem s meglátásom, arra hitem s vágyam s imám!

A mi bennünk a legjobb, ami legértékesebb s legédesebb, ami világfölényre s nagyságra nevel, az mind oda túlra utal. Nem tehetünk róla; *igy vagyunk megfogalmazva, igy megrajzolva és kiépitve.* S ettől van, hogy valami elpusztithatlan fölényesség lakik bennünk; az a fölényesség, hogy pusztuljon el bár körülöttünk minden, haljon el bár mindenki, azért mégsem érezzük magunkat ugy, mint az égett ember, aki üszkös, kormos otthonának romjai alatt kuporog; hanem ha igazi emberek vagyunk, akkor a környező pusztulásból is, bár sajgó szivvel kiegyenesedünk s azt mondjuk. igen, sokat vesztettem, de ez csak valami, ez nem minden; van nekem még egy más városom, van

más világom, isteni világom, örök életem!

Erről az örök életről mondja az Apostol, hogy „apprehende vitam aeternam“ (I. Tim. 6, 12.) fogd meg az örök életet, fogd meg s foglald le, mert a tied ; igényed az s nagy szükségességed. — Az ember ugyanis az a teremtmény, melyben két világ kapcsolódik, az anyagi s a szellemi, ő az, aki mindakét világhoz tartozik. Érzései szerint szereti ezt a földi életet, ezt az ő első világát, melybe beleszületett s melyet mégis csak valahogyan ismer s azért hozzá ragaszkodik ; de ugyanakkor azt is látja világosan, hogy ez a földi lét tele van sejtelmekkel s igényekkel, — tele van szellemi s erkölcsi szükségletekkel, melyek a folytatást s egy más életet sürgetnek. Ezen más, szellemi, örök élet nélkül a földi életnek nincs értelme ; enélkül az csupa kérdés, melyre nincs felelet ; enél-

kül az egy szfinx tágranyitott szemmel, de nem kőből, hanem test és vérből a mulandóság pusztájának közepén. Ki alkotta azt meg s minek állitotta oda ? Bizonyára nem a pusztaságért, sem az elmulásért.

„Fogd meg s foglald le tehát azt az örök életet", mondom magamnak s mondja kiki magának, — foglald le s ne félj tőle, hisz nem idegen világ, hanem a te világod ! Gondold el, hányan menték oda te előtted, — mindazok, akiket szerettél s akikkel szivesen együtt volnál. Ők már ott vannak a mi közös „városunkban." Igaz, hogy ezt a „várost" nem ismerem s megborzongok néha a „másik világtól", mintha idegen világ s nem az én világom volna. A szentirás ezt tudja s azért valahányszor eléje állit vagy valamikép kapcsolatba hoz vele, mindannyiszor ugy kezdi, hogy „ne féljetek." „Ne féljetek

azoktól — mondja az Evangélium — kik a testet megölik, de a lelket meg nem ölhetik" (Mát. 10, 28.) ; mintha csak biztatna, hogy ne féljetek a haláltól s még kevésbbé a halhatatlanságtól ; ne féljetek saját titokzatos s csak később megnyilatkozó nagyságtoktól. Ne féljetek, mert „a tökéletes szeretet kizárja a félelmet" (I. Ján. 4, 18.) s bátrakká tesz a halálnak s a tulsó életnek titkaival s titokzatosságával szemben. Ne félj attól a folytatástól ; az jár neked s ott majd kifejlik s kibontakozik titokzatos lényednek szellemi v. i. napsugaras oldala. Ne félj a haláltól s a sötétségtől s ne nézz vágyódva vissza mulandó életed évtizedes utjaira. Mi lesz ez utakból s az azokat szegélyző életből s szokásokból 100 év mulva, — milyen idegen világ lesz az akkor s mint idegenkednének tőled is mindazok, kik közt akkor élni szeretnél s kiknek azt mondanád :

„helyet nekem is, hiszen ez az én világom.“ Azt felelnék ugyanis neked : „ez nem a te világod, az már elmult.“ Az ember világa csak egy darabig tart, aztán idegen lesz ő itt e földön ; menjen hát tovább s keresse föl a maga „városát.“ Ime, ez az, amit az apostol mond, hogy „fogd meg az örök életet“ ; az a te városod.

Nos és ebben az örök városban, abban a tulsó örök világban vannak ők is, — ők, akiket szerettem s szeretek most is ; ott vannak, ahová a sejtelmem s a gondolatom huz, ahová a hit s az eszmények vezetnek ; ott vannak a honnan az élet érthetősége való — ott, ahol értelmünk nyugtot, erkölcsiségünk támpontot s kedélyvilágunk egyensulyt nyer. S oda jövünk s arra tartunk mi is. Azért a szivünknek, ha néha fölzokog, azt kell mondanunk : csitt szivem ha fájsz is, de legyen vigaszod. Feléje tartasz, kit szeretsz s holnap közelebb

leszesz hozzá! Csitt lelkem, ne zokogj; ha vesztettél is sokat, de amit vesztettél azt megint megtalálod, mert nem veszett el az végleg, hanem megvan s ott is a tied s az marad örökké.

Mindebből pedig egy nagy gyakorlati következtetést vonok le s arra kérlek, hogy *szeressétek hát azokat igazán, akiket ugy sirattok s tegyetek velük jót, akikért, ugy érzitek, hogy mindent oda adnátok.* Megdöbbenve néztek rám e szóra mint akik nem értik, hogy minek buzditlak szeretetre, mikor ugyis aggódó vággyal van tele szivetek s könybe lábadt szemetekből a hűséges szeretet világit felém. S mégis k. h. ismételten arra kérlek hogy szeressétek elköltözötteiteket, szeressétek elesetteiteket, s szeressétek őket ne csak világias érzéstek s ösztöneitek szerint, hanem az ő lélekbeli igényeik s szükségleteik szerint, melyeket a hit világ-

gosságánál ismerünk meg. — Vessétek fel magatoknak erre nézve a kérdést, hogy hogyan is élnek hát azok az elköltözött lelkek, örvendenek-e vagy szenvednek, — elérték-e a célt, melyért teremtettek, — elérték-e már a világosság s a béke országát, vagy talán még uton vannak s nélkülöznek vigaszt s epekednek enyhülés és segitség után?

A sz. irás mondja, hogy „boldogok, a halottak, kik az Urban haltak meg, . . . nyugodjanak meg munkáiktól, mert cselekedeteik követik őket". (Jel. 14, 13.) Vagyis boldogok azok, kik hitben s szeretetben haltak meg, kik jól elkészülve, büneiktől megtisztulva léptek oda az Ur elé; — boldogok, kiknek jó cselekedeteik vannak s kik jó cselekedeteiktől kisérve jönnek az Isten itélőszéke elé. De hát ugy haltak-e meg a mieink? Ime a szeretet aggodalmas kérdése s egyszer-

smind buzgólkodásának inditó oka. Aggodalma azért, mert bün, gyarlóság, világiasság, emberi tekintet s mulasztás tulságosan sok is tapad a lélekhez s az „Urban meghalni“ ugyancsak nagy dolog; — buzgólkodása pedig azért, mert hiszi s tudja, hogy a lélek e terhén segithet, hogy sokat tehet érte s könnyithet rajta. — Igy akarunk gondolkozni s feladatunkat igy akarjuk felfogni annál is inkább, mert látjuk, hogy *a legtöbb ember annak, akit szeret, nem annyira a lelkét, hanem inkább csak az emlékét szereti.* Nem arra gondol, ami most is van, hanem arra, ami volt; nem gondol a lélekre, mely most is valóság és élet, hanem gondol a multra, mely nincs, s melynek ő most már csak az emlékét őrzi. Ez a kurta tekintetü szeretet voltaképen nem a lelket szereti, hanem a földi létet; ezt gondozta már akkor is, mikor elköltözöttei még a

földön éltek s lelkükre, hitükre s Istenhez való viszonyukra bizony akkor sem volt igen gondja. Mikor betegek lettek vagy a harcba mentek, nem intette őket, hogy hozzák rendbe lelküket s hogy ne induljanak az örökkévalóság utjaira a szentségek fölvétele nélkül. Istenem, mily rövidlátó s kegyetlen szeretet ez! Szeretet, mely kimél, de voltaképen árt, — szeretet, mely embert gondoz, de lelket elhanyagol! Ilyen lévén a világias gondolkozás, nem méltó-e s ugyancsak nem fontos-e tehát kérelmem, hogy szeressetek, szeressetek jobban, szeressetek ugy, hogy szeretetetek hevét s áldását a tulvilág is megérezze?!

Ez igaz szeretetből indittatva kérdezzétek: Mit tehetek értük s *ki lehet erészben segitségemre?* Hol van a kar s a kéz, mely oda is átnyulik? Mily kiáltás lesz majd az, mely oda is elhat s kivel kell

üzennem szeretetet s üdvözletet, hogy azt a szférák végtelen csendje el ne nyelje, hanem hozzájuk érjen s szivükben visszhangozzék?! S erre a felelétem: Magam gyönge vagyok s messzire nem érek, de a Krisztus keze átér a siron is, átnyulik az örökkévalóságba is. Magam keveset tehetek, de Krisztus van velem, — velem az ő ereje, az ő áldozata s enyéim érdemei. *Soha sem érzem azt ugy, hogy mi nekem a szentmiseáldozat s hogy mily vigasz s segitség Krisztus nekem, mint mikor az örökkévalóság fekete portája előtt állok s a szenvedő s tisztuló lelkekre gondolok.* Örülök ilyenkor, hogy van áldozatom, engesztelő áldozatom a sz. misében, melyet értük bemutathatok. Magamnak nem tulajdonitom, hogy a másik világban valamit elérek, de Krisztus áldozatában bizom; annak ereje és értéke ott is teljes. — A sz. misén kivül

van azután *mindenféle jócselekedetem*, amit értük végezhetek. Jót tehetek szenvedő embertársaimmal, jót özvegyekkel s árvákkal, jót betegekkel s éhezőkkel s azt ajánlom föl kedves elhunytjaimért. Gondolom, hogy e jóval, amit a lelkek üdvéért másokkal teszek, ugy járok majd mint sz. Márton, ki, mikor annak a sokrétü nagy palástnak, melyet római szokás szerint a vállára vetve viselt, a felét a szegénynek adta, a rákövetkező éjjel Krisztust látta álmában, vállain a szegénynek adott öltönnyel; én is azt gondolom, hogy amit most a szegényekkel teszek, az az elholtaknak esik jól; miután mindezt mintegy Krisztus kezébe teszem le, amely kéz a jócselekedet érdemét eljuttatja a szenvedő lelkekhez.

Hasonlóképen, ha kérdem, hogy mily kiáltás ér át oda, azt hallom, hogy az a kiáltás, *mely a mélységből való*. A Zsol-

tárossal kiáltok az Urhoz, mondván: „A mélységekből kiáltok, Uram, hozzád! Uram, hallgasd meg az én szómat . . . Ha a vétkeket figyelembe veszed, Uram, Uram, ki állhat meg előtted? De nálad van a kegyelem és a te törvényedért reménylek benned." (Zsolt. 129. 1.) *Az ilyen alázatos s a szív mélységeiből* fakadó imádság bizonyára Istenhez ér s irgalmat s kegyelmet esd ki a szenvedő lelkek számára. E kiáltásoktól, a szív e szerető röpimáitól folyton visszhangozhatik a lelkem; ahol járok, ahol kelek, kiáltok; kiáltok, mert szeretek s megenyhülök magam is, mert tudom, hogy e kiáltásokról mondja az irás; „szent és üdvösséges gondolat a halottakért imádkozni, hogy büneiktől feloldoztassanak." (2. Mak.12, 46.)

Ime igy akarok érezni halottjaimmal szemben, igy szomorkodni s vigasztalódni, igy szeretni s jót tenni. A hit s erős sze-

reret ez érzéseivel akarok töltekezni ; ezektől elál a panasz s elcsitul a sziv fájdalma. Ugy érzem, hogy az ilyen krisztusi lelkülettől magam is lelkibb leszek, mint valaki, aki szive s lelke nemesebb érzéseivel úgy is a világ fölé emelkedik s lelkének örök igényeivel úgy is egy másik világba ér. Ezek az érzések kimondhatatlanul közel hoznak engem az elköltözött lelkekhez s úgy vagyok velük, mint akit folyton környékez láthatatlan jelenlétük s mint akit lépten-nyomon kisérnek. Hát csak igy legyenek körülöttem, hogy annál jobban szerethessem őket ; szerethessem azzal a szeretettel, mely, ha a hit s remény meg is szünik, maga az meg nem szünik s segithessem őket a szentek közösségének hitével s buzgalmával. Kapcsolatban vagyok velük s e kapcsolatból ki nem szakit engem semmi. Kapcsolatban élek velük, mely kapcsolat, napról-napra nem hogy lazább,

hanem inkább szorosabb lesz, szorosabb azért, mert egyre közelebb jutok hozzájuk, szorosabb azért, mert egyre rövidebb elválásunk időtartama. Ó bár találnám meg őket Istennél, kinél „a holtak is élnek“, hogy együtt mondhassuk s énekelhessük a dicsőültek énekét: „A királyi széken ülőnek áldás és tisztelet, dicsőség és hatalom mindörökkön örökké“. (Jel. 5, 13.) Amen.